

بررسی اثرهای اجتماعی زوال جنگل‌های بلوط ایرانی (*Quercus brantii* Lindl.) (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان ملکشاهی استان ایلام)

سهیلا قربانی^۱، همایون مرادنژادی^{۲*} و مهدی حیدری^۳

۱- کارشناس ارشد توسعه روستایی، گروه کارآفرینی و توسعه روستایی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه ایلام، ایلام، ایران

۲- نویسنده مسئول، استادیار گروه کارآفرینی و توسعه روستایی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه ایلام، ایلام، ایران

پست الکترونیک: homayoon.moradnezhadhi@ilam.ac.ir

۳- استادیار گروه علوم جنگل، دانشکده کشاورزی، دانشگاه ایلام، ایلام، ایران

تاریخ پذیرش: ۹۵/۱۰/۱۱

تاریخ دریافت: ۹۵/۰۶/۱۴

چکیده

هدف از انجام این پژوهش، بررسی اثرهای اجتماعی زوال جنگل‌های بلوط ایرانی (*Quercus brantii* Lindl.) از دیدگاه جنگل‌نشینان بود. جامعه آماری پژوهش، ۲۱۶ نفر از جنگل‌نشینان شهرستان ملکشاهی استان ایلام بودند که با استفاده از فرمول کوکران برآورد و به روش نمونه‌گیری طبقه‌ای - تصادفی انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه‌ای بود که بر اساس بررسی پیشینه پژوهش و مصاحبه با کارشناسان تدوین شد. بر اساس تحلیل عاملی، اثرهای اجتماعی زوال جنگل‌های بلوط بر زندگی روستاییان شهرستان ملکشاهی در هشت عامل خلاصه شدند، بدین ترتیب که ۱۲/۶۰ درصد از واریانس کل به عامل کاهش کیفیت زندگی، ۱۰/۶۴ درصد به کاهش مسئولیت‌پذیری، ۹/۸۸ درصد به کاهش مشارکت اجتماعی، ۹/۷۰ درصد به کاهش اعتماد اجتماعی، ۸/۵۶ درصد به کاهش شبکه روابط اجتماعی، ۶/۹۴ درصد به تغییر نگرش به شغل کشاورزی و دامپروری، ۶/۷۸ درصد به کاهش رضایت از دولت و ۴/۹۱ درصد به عامل افزایش مهاجرت مرتبط بودند. عامل‌های مذکور ۷۰/۰۲ درصد از کل واریانس را تبیین کردند. بنابراین، بیشترین تأثیر اجتماعی زوال جنگل‌های بلوط بر کاهش کیفیت زندگی جنگل‌نشینان بود.

واژه‌های کلیدی: جنگل‌نشین، خشکیدگی بلوط، کیفیت زندگی، مسئولیت‌پذیری.

مقدمه

که از این جنگل‌ها سرچشمه می‌گیرند، سبب شده که این منطقه تمرکز جمعیتی زیادی نیز داشته باشد (Mirzaeizadeh et al., 2014). جنگل‌های ناحیه زاگرس تحت تأثیر عامل‌های مختلف طبیعی و انسانی قرار دارند (Ghasemi & Jafari, 2014). این منطقه در حدود یک سوم جمعیت و بیشتر از ۵۰ درصد دام کشور را در خود جای داده است (Adeli et al., 2008). در این محدوده رویشی حدود ۱۰ میلیون نفر زندگی می‌کنند که حیات بیشتر از ۱/۵

جنگل به‌عنوان یکی از بوم‌سازگان‌های مهم، متشکل از عامل‌های مختلفی است که با تأثیرات متقابل به‌صورت یک مجموعه پیچیده اما واحد فعالیت می‌کند. جنگل‌های زاگرس با حدود ۶ میلیون هکتار مساحت، منبع تأمین ۴۰ درصد از آب شیرین کشور هستند و به‌عنوان بزرگترین تولیدکننده و ذخیره‌گاه منابع آبی کشور از اهمیت خاصی برخوردارند (Sagheb Talebi et al., 2014). وجود رودخانه‌های پرآبی

خشکسالی بر سلامت روان (بهداشت و دیگر پیامدهای اجتماعی) به مراتب مورد توجه کمتری بوده است (Edwards *et al.*, 2015). Kenny (۲۰۰۸) در پژوهشی با عنوان ارزیابی اثرهای اجتماعی خشکسالی نتیجه گرفت که خشکسالی، پیامدهایی همانند تنش جسمی و روانی، اضطراب و افسردگی، درگیری‌های خانوادگی، کاهش کیفیت زندگی افراد، افزایش فقر و مهاجرت را به دنبال داشته است. Javanmiripour و همکاران (۲۰۱۱) نتیجه گرفتند که جنگل‌ها به عنوان یکی از پیچیده‌ترین اکوسیستم‌های طبیعی اثرات بسیاری بر جوامع انسانی دارند و آسیب آن‌ها می‌تواند اثرات جبران‌ناپذیری بر زندگی انسان‌ها داشته باشد.

به نظر می‌رسد که یکی از مهم‌ترین عامل‌های تخریب جنگل‌های زاگرس وجود فقر در این مناطق است که خود به عنوان یک عامل کلیدی منجر به بروز عامل‌های دیگری چون بیکاری، کم بودن سطح سواد، کم بودن امکانات رفاهی و عدم مسئولیت‌پذیری در برابر منابع طبیعی می‌شود. مشارکت ضعیف مردم محلی در نگهداری از جنگل‌ها، فقدان دانش و مهارت لازم برای حفظ و استفاده از منابع طبیعی، عدم توجه به نیازهای جنگل‌نشینان، نبود تشکیلات مناسب روستایی، سیاست‌های نامناسب و نداشتن چارچوب قانونی مشخص، نداشتن تعریف مشخصی برای مشارکت و عدم درک مشارکت‌کنندگان به عنوان کسانی که می‌خواهند از منابع طبیعی بهره‌مند شوند، کم بودن سطح و کیفیت زندگی جنگل‌نشینان، ضعف مسئولیت‌پذیری روستاییان در برابر جنگل‌ها و غیره از جمله مشکلات اجتماعی جنگل‌های زاگرس می‌باشند.

با توجه به دانش اندک موجود در زمینه زوال درختان بلوط زاگرس و اثرات آن در بعد ملی و منطقه‌ای، در این پژوهش مهم‌ترین ابعاد اثرات اجتماعی خشکیدگی درختان بلوط بر زندگی روستاییان مورد بررسی قرار گرفت. با این شناخت، امکان برنامه‌ریزی مؤثر و کارآمد برای کاهش آسیب‌پذیری مردم بومی و جنگل‌های تحت تأثیر آن‌ها بیشتر میسر می‌شود. در این صورت مسئولان می‌توانند تا حد امکان نسبت به کاهش یا رفع اثرات اجتماعی

میلیون نفر آن‌ها به‌طور مستقیم به جنگل وابسته است (Mirzaei, 2012).

جنگل‌های زاگرس با گونه غالب بلوط ایرانی (*Quercus brantii* Lindl.) در معرض تهدیدات متعددی از جمله خشکسالی، تغییر کاربری اراضی، قطع درختان، چرای دام، آتش‌سوزی و تهاجم آفات و بیماری‌ها قرار دارند (Heydari *et al.*, 2013). در سالیان اخیر بر اثر بروز پدیده زوال بلوط (Oak decline) خشکیدگی‌هایی در جنگل‌های زاگرس به وقوع پیوسته که در بسیاری از مناطق منجر به مرگ‌ومیر درختان شده است (Goulmohammadi *et al.*, 2013). براساس آخرین آمار موجود، مناطق آلوده شده بیشتر در استان‌های فارس، ایلام، لرستان، کرمانشاه، چهارمحال و بختیاری، کهگیلویه و بویراحمد و خوزستان پراکنش دارند (Zakeri *et al.*, 2014). طبق نقشه پهنه‌بندی خشکیدگی جنگل‌های استان ایلام، متأسفانه بیشتر از ۵۰ درصد جنگل‌ها در وضعیت بحرانی قرار دارند و این موضوع بیانگر حساسیت موضوع و لزوم اقدام سریع اجرایی در این خصوص است. بیشترین خشکیدگی به ترتیب در شهرستان‌های ملکشاهی، ایلام، آبدانان، دهلران، چرداول، ایوان، دره‌شهر، بدره، سیروان و مهران دیده می‌شود (Piri, 2011).

پدیده زوال و خشکیدگی درختان بلوط برای اکثر جنگل‌های جهان اتفاق افتاده و این پدیده به‌شدت با گرم شدن کره زمین و آلودگی هوا در حال افزایش است (Young Woo, 2009). با توجه به وابستگی مردم بسیاری از مناطق دنیا به جنگل‌ها، آسیب‌پذیری این جوامع از زوال جنگل‌ها دور از انتظار نیست، اما پایش محلی این اثرات و تعیین مهم‌ترین ابعاد و جنبه‌های مورد تهدید این جوامع به‌منظور مدیریت کارآمد منطقه‌ای و ملی بسیار مهم است (Bablo *et al.*, 2009). در خصوص اثرات خشکسالی بر وضعیت اجتماعی-اقتصادی و محیط زیستی (Webb *et al.*, 2013) و شرایط اقتصادی و عملکرد اکوسیستم (Vargas *et al.*, 2013) پژوهش‌هایی در نقاط مختلف دنیا انجام شده است. با وجود اهمیت موضوع، بررسی تأثیر

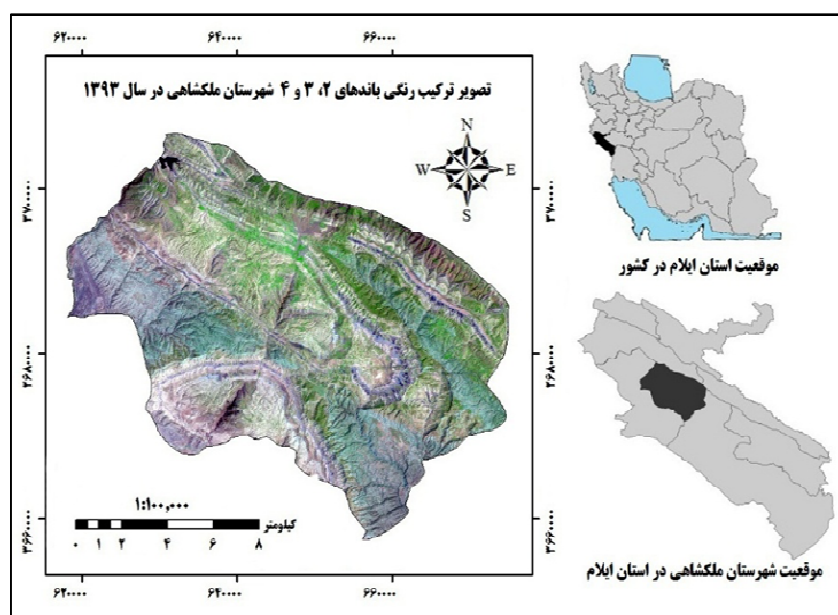
تا $۵۳^{\circ}۵۳'۰۱''$ و عرض شمالی $۳۳^{\circ}۰۴'۱۹''$ تا $۳۳^{\circ}۳۲'۰۱''$ قرار دارد (شکل ۱). جمعیت کل این شهرستان ۲۲۵۸۷ نفر است که در ۵۶۳۳ خانوار جای گرفته‌اند. این شهرستان دارای دو بخش مرکزی و گچی و چهار دهستان چمزی، شوهان، گچی و کبیرکوه و همچنین ۳۳ پارچه آبادی دارای سکنه است که ۱۷ روستای آن در مناطق پوشیده از جنگل واقع شده‌اند.

خشکیدگی درختان بلوط اقدام کرده و زمینه را برای بهبود وضعیت زندگی روستاییان در این شرایط جدید فراهم سازند.

مواد و روش‌ها

منطقه مورد مطالعه

شهرستان ملکشاهی با مساحت حدود ۱۶۰۰۴۷ هکتار (۸ درصد مساحت کل استان) بین طول شرقی $۴۶^{\circ}۱۶'۱۰''$

شکل ۱- موقعیت شهرستان ملکشاهی در استان ایلام

اما، سیرانه، چشمه‌پهن، طالقانی و گل‌گل بود که با استفاده از فرمول کوکران برآورد و به روش نمونه‌گیری طبقه‌ای تصادفی با انتصاب متناسب انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه محقق ساخته و از پیش آزمون شده بود. برای اندازه‌گیری و تحلیل اثرهای اجتماعی خشکیدگی درختان بلوط، ۵۲ پرسش بر اساس طیف پنج ارزشی لیکرت (از خیلی کم = ۱ تا خیلی زیاد = ۵) تنظیم شده بودند. روایی محتوایی پرسشنامه با استفاده از نظرات و پیشنهادهای ۱۰ نفر از استادان گروه‌های آموزشی کارآفرینی و توسعه روستایی و علوم جنگل دانشگاه ایلام تأیید شد. برای بررسی پایایی پرسشنامه تهیه شده با انجام یک

روش پژوهش

این پژوهش از نظر ماهیت از نوع پژوهش‌های کمی و از میان روش‌های کمی از پیمایش استفاده شده است. از نظر روش‌های آماری نیز از نوع تحلیل‌های هم وابسته محسوب می‌شود. تحلیل عاملی از جمله روش‌های چندمتغیره است که در آن متغیرهای مستقل و وابسته مطرح نیست، زیرا این روش جزو تکنیک‌های هم‌وابسته محسوب می‌شود و کلیه متغیرها نسبت به هم وابسته‌اند (Habibpour & Safari, 2015). جامعه آماری پژوهش، ۲۱۶ نفر از جامعه روستاییان شهرستان ملکشاهی شامل ۱۱ روستای گنبد پیرمحمد، پاریاب، چم انار، خوشادول، نادرآباد، ملک‌آباد،

زمینه‌های اشتغال و کاهش رونق کشاورزی و دامپروری به مقدار چشمگیری افزایش یافته بود. به دلیل کاهش روابط اجتماعی بین افراد و برداشت روستاییان مبنی بر بی‌توجهی دولت نسبت به روستاها، بیشتر روستاییان تمایلی برای مشارکت در کارهای گروهی، عضویت در تعاونی‌های بهره‌برداری از منابع طبیعی و صیانت و نگهداری از مراتع و جنگل‌ها نداشتند. مشارکت ندادن مردم در مدیریت و نگهداری از منابع طبیعی توسط دولت، مسئولیت‌پذیری مردم در قبال نگهداری از جنگل‌ها را به مقدار قابل توجهی کاهش داده بود. همچنین، کیفیت زندگی به دلیل نبود امکانات اولیه، کاهش میزان کیفیت و کمیت آب در دسترس روستاییان که ناشی از خشکیدگی درختان بلوط در منطقه بود، در سطح پایینی بود.

تعداد عامل‌های استخراج شده همراه با مقدار ویژه هر یک از آن‌ها، درصد واریانس مقدار ویژه هر یک از عامل‌ها و درصد واریانس عامل‌ها در جدول ۱ آمده است. در این تحلیل، هشت عامل با مقادیر ویژه بیشتر از یک استخراج شدند که در مجموع ۷۰/۰۲ درصد واریانس کل عامل‌ها را تبیین می‌کردند و ۳۰ درصد باقی‌مانده مربوط به عامل‌هایی بود که در تحلیل شناسایی نشده بودند. ۱۲/۶۰ درصد از واریانس کل به عامل کیفیت زندگی، ۱۰/۶۴ درصد به مسئولیت‌پذیری، ۹/۸۸ درصد به مشارکت اجتماعی، ۹/۷۰ درصد به اعتماد اجتماعی، ۸/۵۶ درصد به شبکه روابط اجتماعی، ۶/۹۴ درصد به نگرش به شغل کشاورزی و دامپروری، ۶/۷۸ درصد به رضایت از دولت و ۴/۹۱ درصد به عامل مهاجرت مرتبط بودند. بنابراین، بیشتر از دوسوم اثرات اجتماعی خشکیدگی درختان بلوط از طریق تحلیل عاملی شناسایی شدند. همان‌گونه که در جدول ۱ مشخص است، عامل اول (کیفیت زندگی) بیشترین سهم (۶/۸۰) و عامل آخر (مهاجرت) کمترین سهم (۱/۲۸) را در تبیین واریانس کل داشتند، بنابراین بیشترین تأثیر اجتماعی خشکیدگی درختان بلوط بر کاهش کیفیت زندگی روستاییان بود. کاهش میزان رضایت از شغل، کاهش رضایت از وضعیت خدمات و تسهیلات، نبود ترسیم آینده‌ای روشن،

پیش‌آزمون، ۳۰ نسخه از آن توسط روستاییان تکمیل شد و سپس ضریب آلفای کرونباخ مورد سنجش قرار گرفت. مقدار این ضریب برای پرسشنامه یاد شده ۰/۸۴ به دست آمد که نشان‌دهنده اعتبار زیاد ابزار پژوهش بود.

تجزیه و تحلیل داده‌ها

تجزیه و تحلیل داده‌ها در دو بخش آمار توصیفی و تحلیلی با استفاده از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۱ انجام شد. به‌منظور شناسایی اثرهای اجتماعی خشکیدگی درختان بلوط از روش تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شد. در پژوهش‌هایی که در آن‌ها تحلیل داده‌ها با استفاده از تحلیل عاملی انجام می‌شود، لازم است در ابتدا مناسب بودن داده‌ها برای انجام تحلیل عاملی بررسی شود. در این پژوهش برای بررسی مناسب بودن داده‌ها از آزمون KMO و آماره بارتلت استفاده شد. مقدار KMO برابر ۰/۷۶۷ و مقدار آماره بارتلت ۸۵۰۶/۵۷۴ و $p = ۰/۰۰۰$ به دست آمد. در نتیجه مشخص شد که داده‌ها برای تحلیل عاملی مناسب هستند. برای تعیین تعداد عامل‌ها، بر اساس ملاک کیسر عمل شد. در این روش، عامل‌هایی که مقدار ویژه آن‌ها بیشتر از یک باشد، به‌عنوان یک عامل در نظر گرفته می‌شوند. به‌منظور جداسازی عامل‌ها به‌صورت روشن‌تر از چرخش عاملی به روش واریماکس استفاده شد. پس از بررسی گویه‌های (متغیرها) مربوط به هر عامل و بار عاملی آن‌ها، عامل‌های شناسایی شده نام‌گذاری شدند.

نتایج

میانگین سنی روستاییان مورد مطالعه ۳۵ سال با انحراف معیار ۱۱/۸۹ بود. ۳۰/۶ درصد از پاسخگویان زن و ۶۹/۴ درصد آن‌ها مرد بودند. ۲۳/۱ درصد دارای تحصیلات دیپلم با بیشترین فراوانی و ۲/۳ درصد دارای تحصیلات کارشناسی ارشد و بالاتر با کمترین فراوانی بودند. نتایج مصاحبه‌های انجام شده با روستاییان نشان داد که وضعیت اجتماعی روستاهای مورد مطالعه از نظر کیفیت زندگی، مسئولیت‌پذیری، مشارکت اجتماعی، و اعتماد اجتماعی در سطح مطلوبی قرار نداشت و مهاجرت از روستا به دلیل نبود

کاهش سطح رفاه و کاهش میزان رضایت از درآمد به ترتیب سهم را در کاهش کیفیت زندگی داشتند (جدول ۲).
با بار عاملی ۰/۸۰، ۰/۷۸، ۰/۷۷، ۰/۷۶ و ۰/۷۶ بیشترین

جدول ۱- تعداد عامل‌های استخراج شده و سهم هر یک از آن‌ها

شماره عامل	مقدار ویژه	درصد واریانس	درصد واریانس تجمعی
۱	۶/۸۰	۱۲/۶۰	۱۲/۶۰
۲	۵/۷۰	۱۰/۶۴	۲۴/۲۳
۳	۵/۱۰	۹/۸۸	۳۳/۱۲
۴	۵/۰۲	۹/۷۰	۴۲/۸۲
۵	۴/۶۲	۸/۵۶	۵۱/۳۸
۶	۳/۶۶	۶/۹۴	۵۸/۳۲
۷	۲/۶۵	۶/۷۸	۶۵/۱۱
۸	۱/۲۸	۴/۹۱	۷۰/۰۷

جدول ۲- اثرهای اجتماعی خشکیدگی درختان بلوط

شماره عامل	نام عامل	گویه‌های هر عامل	بار عاملی
۱	کیفیت زندگی	کاهش میزان رضایت از شغل	۰/۸۰
		کاهش رضایت از وضعیت خدمات و تسهیلات	۰/۷۸
		عدم ترسیم آینده‌ای روشن	۰/۷۷
		کاهش سطح رفاه	۰/۷۶
		کاهش میزان رضایت از درآمد	۰/۷۶
		کاهش سلامت روانی و افزایش افسردگی	۰/۷۵
		بروز تنش‌های روحی و افزایش ناامیدی و اضطراب	۰/۷۴
		کاهش امید به زندگی	۰/۷۲
۲	مسئولیت‌پذیری	کاهش کیفیت و میزان آب مورد استفاده	۰/۷۲
		کاهش رضایت از وضعیت محیط زیستی	۰/۷۱
		کاهش میزان رضایت از زندگی	۰/۷۰
		کاهش یا تغییر شکل فعالیت‌های تفریحی	۰/۷۰
۳	مشارکت اجتماعی	کاهش مسئولیت‌پذیری در برابر قانون	۰/۹۷
		کاهش مسئولیت‌پذیری در برابر دیگران	۰/۹۵
		کاهش کمک به اعضای خانواده	۰/۹۴
		کاهش کمک به دیگر افراد جامعه	۰/۹۴
۴	اعتماد اجتماعی	کاهش مسئولیت‌پذیری در قبال حفاظت از محیط زیست	۰/۹۲
		کاهش توان همیاری و همکاری	۰/۹۰
		کاهش مشارکت در مدیریت و نگهداری از منابع طبیعی	۰/۸۲
		کاهش توجه به وضعیت زندگی دیگران	۰/۸۱
		کاهش مشارکت با توجه به مدیریت سنتی منابع طبیعی	۰/۸۱
		کاهش تمایل برای عضویت در تعاونی‌های بهره‌برداری	۰/۷۵
		کاهش کمک‌های مالی برای ساخت اماکن عمومی	۰/۵۹
۵	اعتماد اجتماعی	کاهش مشارکت در انتخابات و امور سیاسی	۰/۵۳
		کاهش شرکت در حل معضلات روستا	۰/۵۱
		کاهش حس همکاری در بین مردم	۰/۸۰
۶	اعتماد اجتماعی	کاهش صداقت در رفتارهای روزانه	۰/۷۵

شماره عامل	نام عامل	گویه‌های هر عامل	بار عاملی
۵	شبکه روابط اجتماعی	کاهش صراحت کلام در بیان واقعیت‌های اجتماعی - سیاسی	۰/۷۲
		کاهش قبول ضمانت دیگران	۰/۷۰
		کاهش قرض دادن پول به دیگران	۰/۷۰
		کاهش اعتماد عمومی در بین مردم	۰/۶۷
		کاهش شراکت در کارها	۰/۶۷
		کاهش قرض دادن وسایل کشاورزی به دیگران	۰/۶۶
۶	نگرش به شغل کشاورزی و دامپروری	کاهش روابط دوستانه با کارکنان دولت	۰/۸۳
		کاهش تعامل اجتماعی بین افراد	۰/۸۰
		کاهش ملاقات با دوستان و آشنایان خارج از روستا	۰/۸۰
		کاهش ملاقات با خویشان و آشنایان	۰/۷۸
		کاهش گفتگو با اعضای خانواده	۰/۷۵
		کاهش تمایل به پذیرش نوآوری‌های جدید	۰/۷۵
۷	رضایت از دولت	کاهش نظارت بر انجام امور و فعالیت‌ها توسط کشاورزی	۰/۸۹
		احساس بدبینی به شغل کشاورزی و دامداری در بین جوانان	۰/۸۸
		کاهش علاقه و لذت از انجام فعالیت‌های کشاورزی	۰/۸۵
		عدم توجه به افراد کشاورز و دامدار	۰/۸۵
۸	مهاجرت	کاهش اعتبار و موقعیت اجتماعی کشاورزان و دامداران	۰/۸۱
		کاهش میزان اعتماد به دولت و برنامه‌های توسعه	۰/۹۳
		بدبینی نسبت به عملکرد دولت	۰/۹۲
		کاهش مشارکت در روند اجرای برنامه‌های دولتی	۰/۹۲
۹	رضایت از دولت	بدبینی و ناراضی از سیاست‌های حمایتی دولت در بخش کشاورزی	۰/۹۲
		افزایش مهاجرت‌های فصلی	۰/۹۱
		کاهش جمعیت روستایی و جمعیت تولیدکننده به دلیل مهاجرت	۰/۸۸
		کاهش جمعیت جوان در منطقه در اثر مهاجرت	۰/۸۴

بحث

براساس نتایج این پژوهش، اثرهای اجتماعی خشکیدگی درختان بلوط بر زندگی روستاییان شهرستان ملکشاهی در هشت عامل خلاصه شدند. در این بین، عامل اول (کیفیت زندگی) به‌عنوان مهم‌ترین و مؤثرترین عامل، ۱۲/۶۰ درصد از کل واریانس را تبیین کرد و عامل آخر (مهاجرت) به‌عنوان کم‌اهمیت‌ترین اثر از اثرهای اجتماعی خشکیدگی درختان بلوط بود که ۴/۹۱ درصد از واریانس کل متغیرهای مورد بررسی را به‌خود اختصاص داد. در بین عامل کیفیت زندگی، مواردی همانند کاهش رضایت از شغل، کاهش رضایت از وضعیت خدمات و تسهیلات و عدم ترسیم آینده‌ای روشن قرار داشت. این یافته با نتایج Abraham (۲۰۰۶)، Saleh و Mokhtari (۲۰۰۷)، Kenny (۲۰۰۸)، Imani Rastabi و همکاران (۲۰۱۳)، Eltiaminia (۲۰۱۳) و Alipour و همکاران (۲۰۱۳) منطبق بود. با توجه به اینکه خشکیدگی درختان بلوط باعث کاهش کیفیت زندگی

روستاییان می‌شود، پیشنهاد می‌شود که با ارتقاء بهبود کیفیت زندگی جنگل‌نشینان و فراهم کردن زیرساخت‌های لازم و تأمین اعتبارات لازم در راستای محرومیت‌زدایی و افزایش کیفیت زندگی آن‌ها، اقدام شایسته و عملی انجام شود. عامل دوم، مسئولیت‌پذیری بود. در این عامل مواردی مانند کاهش مسئولیت‌پذیری در برابر قانون، دیگران و خانواده قرار گرفتند. این یافته با نتایج Karami و Fatemi (۲۰۱۰) و Alipour و همکاران (۲۰۱۳) هم‌سو بود. با توجه به اینکه خشکیدگی درختان بلوط باعث کاهش مسئولیت‌پذیری افراد شده بود، حفاظت و بهره‌برداری صحیح و اصولی و همچنین احیا و توسعه عرصه‌های جنگلی نیازمند همیاری مردم و مسئولان و واگذاری بخشی از مسئولیت‌نگهداری و صیانت از جنگل به خود مردم است. مشارکت اجتماعی به‌عنوان عامل سوم از اثرات اجتماعی خشکیدگی درختان بلوط شناخته شد. در بین عامل‌های مربوط به مشارکت اجتماعی، مواردی همانند کاهش توان

Alipour و همکاران (۲۰۱۳) هم‌سو بود. نتایج مطالعه Mohammadi Kangarani و همکاران (۲۰۱۴) نیز نشان داد که الگوهای ارتباطی پیشین که تحت تأثیر روابط خویشاوندی شکل گرفته بودند، در پی بروز مشکل کم‌آبی تغییر یافته و گروه‌بندی‌های جدیدی میان افراد شکل گرفته است. نتایج پژوهش Ghorbani و همکاران (۲۰۱۳) نشان داد که همبستگی بسیار زیادی بین اعتماد و مشارکت وجود دارد و می‌توان بیان کرد که روش تحلیل شبکه اجتماعی قادر است برنامه‌ریزان توسعه روستایی را در شناخت چالش‌های موجود در مدیریت مشارکتی مرتع و سیاست‌گذاری در راستای برطرف کردن این چالش‌ها یاری کند. بنابراین، تحلیل شبکه اجتماعی یکی از بهترین روش‌های مطالعه روابط اجتماعی است که می‌تواند در مدیریت پایدار منابع طبیعی بسیار مؤثر باشد، زیرا می‌توان به کمک آن مدیریت مشارکتی و نقش مردم در این زمینه را سازماندهی کرد (Ghorbani et al., 2013).

عامل ششم نگرش به شغل کشاورزی و دامپروری بود. در بین این عامل، مواردی همانند کاهش نظارت بر انجام امور و فعالیت‌ها توسط کشاورز، احساس بدبینی به شغل کشاورزی و دامداری در بین جوانان و کاهش علاقه و لذت از انجام فعالیت‌های کشاورزی قرار داشت. این یافته با نتایج پژوهش‌های Saleh و Mokhtari (۲۰۰۷)، Fatemi و Karami (۲۰۱۰) و Hemati و Ajili (۲۰۱۴) مطابقت داشت.

عامل هفتم رضایت از دولت بود. در بین عامل مربوط به رضایت از دولت، مواردی همانند کاهش میزان اعتماد به دولت و برنامه‌های توسعه، بدبینی نسبت به عملکرد دولت قرار داشت. پیشنهاد می‌شود که نهادهای متولی امور فرهنگی، به طراحی و اجرای جشنواره‌ها و برنامه‌های فرهنگی نشاط‌آور برای روستاییان منطقه مورد مطالعه مبادرت کنند.

عامل هشتم مهاجرت بود. در بین عامل مهاجرت، مواردی همانند افزایش مهاجرت‌های فصلی، کاهش جمعیت روستایی و جمعیت تولید کننده و کاهش جمعیت جوان در

همیاری و همکاری، کاهش مشارکت در مدیریت و نگهداری از منابع طبیعی و کاهش توجه به وضعیت زندگی دیگران قرار داشت. یافته‌های پژوهش‌های Fatemi و Karami (۲۰۱۰)، Riahi و Pashazadeh (۲۰۱۳) و Webb و همکاران (۲۰۱۳) هم‌سو با این یافته بود. نظر به اینکه خشکیدگی درختان بلوط بر میزان مشارکت اجتماعی و اعتماد اجتماعی روستاییان تأثیرگذار بود، لازم است تا دستگاه‌ها و سازمان‌های مرتبط با فعالیت‌های فرهنگی، دقت نظر بیشتری به این موضوع داشته باشند و با بهره‌گیری از متخصصان جامعه‌شناسی و علوم اجتماعی، برنامه‌های مورد نیاز را برای افزایش مشارکت اجتماعی و اعتماد روستاییان تدوین و اجرا کنند.

اعتماد اجتماعی به‌عنوان عامل چهارم از اثرات اجتماعی خشکیدگی درختان بلوط از دیدگاه روستاییان مورد مطالعه شناخته شد. در بین عامل مربوط به اعتماد اجتماعی، مواردی همانند کاهش حس همکاری در بین مردم، کاهش صداقت در رفتارهای روزانه و کاهش صراحت کلام در بیان واقعیت‌های اجتماعی - سیاسی قرار داشت. این یافته هم‌سو با یافته Fatemi و Karami (۲۰۱۰) بود. پیشنهاد می‌شود که مسئولان سیاسی شهرستان با بهره‌گیری از متخصصان علوم اجتماعی و با کمک اعضای شوراهای اسلامی روستاها، اطلاع‌رسانی و آموزش‌های مورد نیاز را در مورد علل و چگونگی خشکیدگی درختان بلوط به انجام رسانند. همچنین، پیشنهاد می‌شود که با بررسی کارشناسی برنامه‌هایی با هدف افزایش همکاری و فعالیت‌های گروهی در بین روستاییان تدوین و اجرا شود. به‌نظر می‌رسد، اجرای برنامه‌ها در قالب مسابقه‌ها و جشنواره‌ها می‌تواند برای مردم روستایی جذاب‌تر باشد.

شبکه روابط اجتماعی به‌عنوان پنجمین عامل از دیدگاه پاسخگویان بود. در بین عامل مربوط به شبکه روابط اجتماعی، مواردی همانند کاهش روابط دوستانه با کارکنان دولت، کاهش تعامل اجتماعی بین افراد و کاهش ملاقات با دوستان و آشنایان خارج از روستا قرار داشت. این یافته با یافته‌های پژوهش‌های Fatemi و Karami (۲۰۱۰) و

- Ethiopia. Forest Policy and Economics, 11: 109-117.
- Beikmohammadi, H., Hedayatoolah, N. and Bazrafshan, J., 2005. The effects of drought on rural economies of Sistan between 1998-2004 and strategies to deal with it. *Journal of Geography and Regional Development*, 3(5): 53-72 (In Persian).
 - Edwards, B., Gray, M. and Hunter, B., 2015. The impact of drought on mental health in rural and regional Australia. *Social Indicators Research*, 121: 177-194.
 - Eltiaminia, R., 2013. Explain the effects and consequences of social and political of environmental problems. The Second National Conference of Planning, Conservation and Protection of Environment and Sustainable Development. Hamedan, 15 Feb. 2013: 51-62 (In Persian).
 - Fatemi, M. and Karami, E.A., 2010. The case study of analyzes the causes and effects of drought. *Iranian Agricultural Extension and Education Journal*, 6(2): 77-96 (In Persian).
 - Ghasemi, Gh. and Jafari, A., 2014. Analysis of the appropriate components of the conceptual model ecological monitoring the effects of micro dust in Zagros forests. *Proceedings of the Second National Conference of the Forest Sciences*. Tehran, 14 May 2014: 41-47 (In Persian).
 - Ghorbani, M., Azarnivand, H., Mehrabi, A.A., Bastani, S., Jafari, M. and Nayebi, H., 2013. Social system and network analysis in rangeland co-management (Case study: rangelands of Nariyan village, Taleghan region). *Journal of Rangeland*, 7(1): 74-85 (In Persian).
 - Goulmohammadi, F., Bonyad, A.E., Hassanzad, E. and Mirzaei, J., 2013. The impact of drought phenomenon on dieback of forest trees. The Second National Conference of Protection and Planning of Environment. Hamadan, 27 Jul. 2013: 21-29 (In Persian).
 - Habibpour, K. and Safari Shali, R., 2015. A Comprehensive Guide for SPSS Application in Survey Research (Quantitative Data Analysis). Loyeh Publication, Tehran, 862p (In Persian).
 - Hemati, B. and Ajili, A., 2014. Analysis of role of drought on agricultural production and strategies to deal with it. The National Conference of Climate Change and Engineering منطقه قرار داشت. نتایج پژوهش‌های Beikmohammadi و همکاران (۲۰۰۵)، Saleh و Mokhtari (۲۰۰۷)، Kenny (۲۰۰۸)، Fatemi و Karami (۲۰۱۰)، Ajili و Hemati (۲۰۱۴) و Soleimane Dehkordi و همکاران (۲۰۱۴) و Shamsodini (۲۰۱۴) بیانگر افزایش پدیده مهاجرت در اثر خشکیدگی درختان بلوط بود و این یافته را تأیید می‌کنند. به نظر می‌رسد مشکلات اقتصادی و اجتماعی موجود در مناطق روستایی بر بسیاری از خرده‌فرهنگ‌های جوامع روستایی همانند انسجام اجتماعی، همدلی، اعتماد و مشارکت اجتماعی تأثیرگذار بوده و نمی‌توان برای مشکلات کنونی جوامع روستایی، بر اساس الگوهای پیشین جامعه‌شناسی، برنامه‌ریزی کرد، بلکه لازم است متناسب با شرایط اقتصادی و اجتماعی کنونی جوامع روستایی و با در نظر گرفتن ویژگی‌های محلی اقدام به برنامه‌ریزی و اجرای برنامه‌های ویژه مناطق روستایی کرد. بنابراین، در بحران زوال درختان بلوط زاگرس نیز ضرورت دارد تا راهکارهای مدیریتی مناسب و متناسب با شرایط موجود در قالب برنامه‌ای جامع و کل‌نگر با همکاری بین تمامی ارگان‌ها و مشارکت مردم تدوین و اجرا شود.

References

- Abraham, J., 2006. Assessing drought impacts and vulnerabilities for long-term planning and mitigation programs. Ph.D. thesis, Department of Geography and Regional Development, The University of Arizona, Arizona, 47p.
- Adeli, K., Jalilvand, H., Yakhkashi, A. and Fallah, A., 2008. Stability assessment of forest under the influence of nomadic forestry. *Iranian Journal of Forest and Poplar Research*, 16(1): 23-37 (In Persian).
- Alipour, H., Charsoughi, H. and Gharib, A., 2013. Investigation of the effects of drought on status of farmers' socio-economic, case study: wheat farmers of Nehbandan city. *Watershed Management Research*, 99: 113-125 (In Persian).
- Bablo, B., Muys, B., Negu, F., Tollens, E., Nyssen, J., Deckers, J. and Mathis, E., 2009. The economic contribution of forest resource use to rural livelihoods in Tigray, Northern

- village of Azadlu). Quarterly Journal of the Studies of Human Settlements Planning, 8(25): 17-37 (In Persian).
- Sagheb Talebi, Kh., Sajedi, T. and Pourhashemi, M., 2014. Forests of Iran: A Treasure from the Past, A Hope for the Future. Springer, Netherland, 152p.
 - Saleh, I. and Mokhtari, D., 2007. Social and economic implications of drought on rural households in Sistan region. Iranian Agricultural Extension and Education Journal, 3(1): 99-114 (In Persian).
 - Shamsodini, Sh., 2014. Analyses of economic and social consequences of drought the country. Proceedings of the Second National Conference on Water Crisis. Shahrekord, 9-10 Sep. 2014: 35-45 (In Persian).
 - Soleimane Dehkordi, N., Rahimi, M., Izadi, R. and Bayat, Z., 2014. Analyses of the effect of climate change on drought (Case study: Sagzi plain). Proceedings of the Second National and Specialized Conference of Environmental Research of Iran. Hamedan, 4 Aug. 2014: 46-54 (In Persian).
 - Vargas, R., Sonnentag, O., Abramowitz, G., Carrara, A., Chen, J. Ciais, P., Correia, A., Keenan, T., Kobayashi, H., Ourcival, J., Papale, D., Pearson, D., Pereira, J., Piao, S., Rambal, S. and Baldocchi, D., 2013. Drought influences the accuracy of simulated ecosystem fluxes: a model-data meta-analysis for Mediterranean oak woodlands. Ecosystems, 16: 749-764.
 - Webb, N.P., Stokes, C.J. and Marshall, N.A., 2013. Integrating biophysical and socioeconomic evaluations to improve the efficacy of adaptation assessments for agriculture. Global Environmental Change, 23(5): 1164-1177.
 - Young Woo, S., 2009. Forest decline of the world: a linkage with air pollution and global warming. African Journal of Biotechnology, 6(25): 7409-7414.
 - Zakeri, F., Hojati, S.M. and Kiadeleari, M., 2014. Analysis on the process of dryness and deterioration of Zagros forests. The Third International Conference of Planning and Management. Hamadan, 20 Feb. 2014: 27-36 (In Persian).
 - of Sustainable Development of Agriculture and Natural Resources. Hamadan, 26 Jun. 2014: 18-26 (In Persian).
 - Heydari, M., Pourbabaei, H., Salehi, A. and Esmaeilzadeh, O., 2013. Application of two-step clustering method for study the effect of forest protection management of Ilam oak forest on soil properties. Iranian Journal of Forest and Poplar Research, 21(2): 329-343.
 - Imani Rastabi, M., Jalilvand, H. and Zandbasri, M., 2013. Study of social-economic problems of Saman Arafikalgachi Zagros forests in Chaharmahal & Bakhtiari. Journal of Natural Ecosystems of Iran, 5(2): 59-70 (In Persian).
 - Javanmiripour, M., Jashni, J. and Etemad, V., 2011. Human disturbances, most important factor of threatening ecosystem and stable environment of Zagros forests (Case study: oak forests of Ghalaje area in Kermanshah province). Proceedings of the National Conference of Central Zagros Forests, Capabilities and Limitations. Lorestan, 23 Nov. 2011: 47-59 (In Persian).
 - Kenny, A., 2008. Assessment of the social impacts of drought. Journal of American Water Resources Association, 37(3): 678-686.
 - Mirzaei, M., 2014. Iranian Students News Agency (ISNA). <http://www.isna.ir/news>.
 - Mirzaeizadeh, V., Niknejhad, M. and Mahdavi, A., 2014. Monitor and predict of oak trees using logistic regression model (Case study: Bioure forests in Malekshahi, Ilam). The First National Conference of Environment. Dehaghan, 22 May 2014: 26-35 (In Persian).
 - Mohammadi Kangarani, H., Ghonchepour, D. and Holisaz, A., 2014. Analysis of hydrologic parameters and social relations network to recognize and solve the water conflicts (Case study: Homag-E Payin village, Hormozgan). Iran Water Resources Research, 10(2): 32-43 (In Persian).
 - Piri, A., 2011. Dieback of oak trees. Technical Extension Report, Published by Integrate Management of Agricultural Extension of Ilam Province, Ilam, 56p (In Persian).
 - Riahi, V. and Pashazadeh, A., 2013. Analyses on economic and social impacts of drought on rural areas of the Grammy city (Case study:

Investigation on social effects of Brant's oak (*Quercus brantii* Lindl.) decline (Case study: Rural areas of Malekshahi county in Ilam province)

S. Ghorbani¹, H. Moradnezhadi^{2*} and M. Heydari³

1- M.Sc. Rural Development, Department of Entrepreneurship and Rural Development, Faculty of Agriculture, Ilam University, Ilam, Iran

2* - Corresponding author, Assistant Prof., Department of Entrepreneurship and Rural Development, Faculty of Agriculture, Ilam University, Ilam, Iran. E-mail: homayoon.moradnezhadi@ilam.ac.ir

3- Assistant Prof., Department of Forest Science, Faculty of Agriculture, Ilam University, Ilam, Iran

Received: 04.09.2016

Accepted: 31.12.2016

Abstract

The aim of this study was investigating the social effects of Brant's oak (*Quercus brantii* Lindl.) decline from the forest dwellers point of view. The sample size included 216 persons of Malekshahi county in Ilam province using Cochran formula and stratified-random sampling method. Data were collected by distributing a questionnaire prepared based on the research background, literature review and interview with experts. Factor analysis with exploratory approach was used for identifying and categorizing social effects of oak decline. Based on results, the effecting factors could be categorized in eight groups. Reduction of life quality (12.60%), reduction of responsibility (10.64%), reduction of social participation (9.88%), reduction of social trust (9.70%), reduction of social network of relationships (8.56%), changing attitudes to agriculture and animal husbandry (6.94%), reducing satisfaction from the government (6.78%) and increase in migration (4.91%) were most important factors and social consequences of oak decline on villagers. The mentioned factors explained 70.02% of the total variance. Hence, one can conclude that maximum social impact of oak decline would affect the life quality of people in the study area.

Keywords: Forest dweller, oak decline, quality of life, responsibility.